

Teknologia tukee kotihoidon asiakkaan omatoimisuutta ja turvallisuutta – eroja käyttöönotossa maakuntien välillä

Päälöydökset

- Kulunseuranta/-valvontalaitteet ja ovivahdit ovat vakiintunut käytäntö jo monessa maakunnassa
- Palohälytyksestä suora yhteys kodin ulkopuolelle ei ole vielä yleistä
- Etä- ja virtuaalihoidon käyttöönotossa on suuria vaihteluja maakuntien välillä
- Kognitiivista toimintakykyä tukevien pelien ja seurabottien käyttö on vähäistä

Kirjoittajat:

Teija Hammar
Johtava asiantuntija, THL

Lasse Mielikäinen
erikoissuunnittelija, THL

Hanna Alastalo
erikoistutkija, THL

Tausta

Teknologiaa on hyödynnetty iäkkäiden kotona asumisen tukena jo pidemmän aikaa, ja siitä on tullut osa iäkkäiden arkea ja kotihoidon toimintaa. Turvarannekkeen käyttö on jo vakiintunut toimintatapa kotihoidossa. Erilaista älykästä talotekniikkaa, kuten liesivahteja, palovaroittimia ja ovien aukaisuista hälyttäviä laitteita sekä hyvinvointia seuraavia rannekkeita, mattoja yms. sovelluksia on yhä enenevässä määrin tarjolla. Lisäksi käytössä on teknologisia sovelluksia, joilla saadaan yhteys omaisiin tai terveyden- ja sosiaalihuollon työntekijöihin. (Käkäte-projekti 2010–2014.)

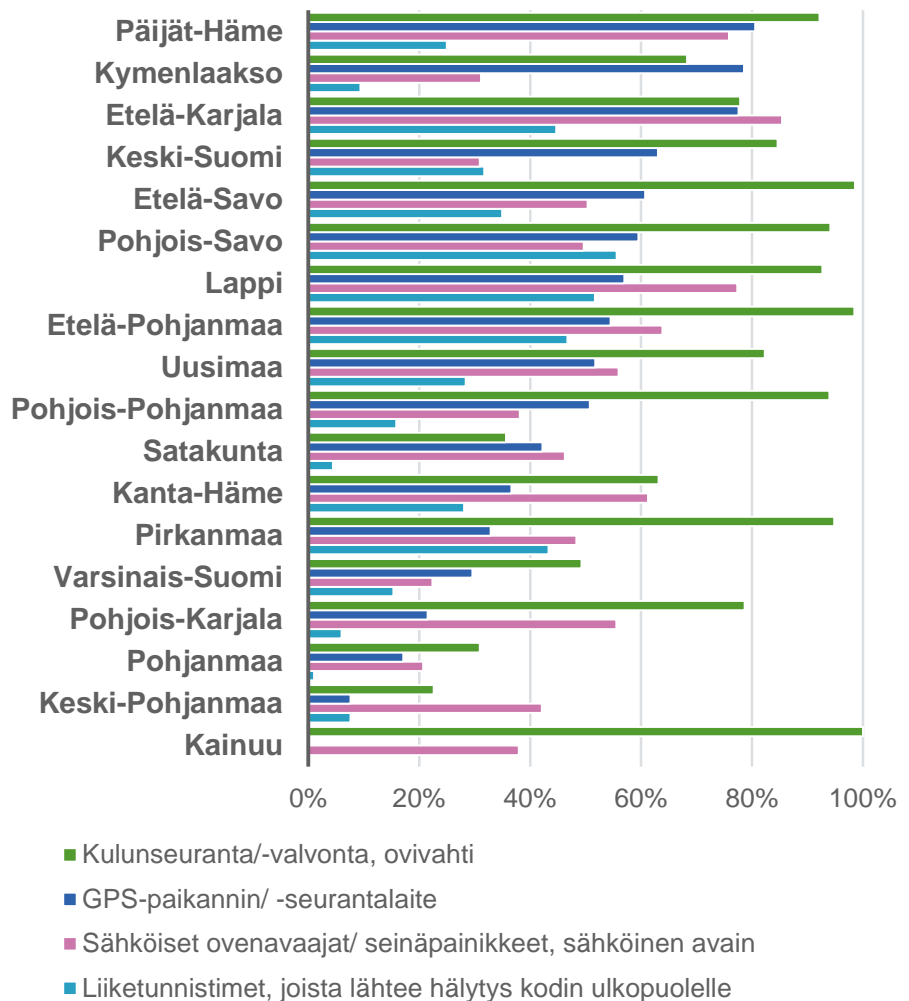
Iäkkäiden palveluiden laatusuosituksessa teknologian hyödyntäminen iäkkäiden arjen tukena ja henkilöstön toiminnan apuna on nostettu omaksi teemakseen. Viime vuosien aikana on myös hallituksen kärkihankkeessa ”Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaikenikäisten omaishoitoa (I&O)” kehitetty ja testattu teknologisia ratkaisuja, joilla kotihoidon asiakkaiden turvallisuutta, omatoimisuutta ja hyvinvointia voidaan tukea. Kokeiluja on ollut muun muassa ”Toimiva kotihoito Lappiin”, ”Kukoistava kotihoito on tahdon asia” ja ”Arvokasta vanhenemista omatoimisuutta tukemalla (AVOT)” -hankkeissa, joissa on kehitetty mm. etäkonsultaatiota, hälytysjärjestelmiä, kuvapuhelimia ja hyvinvointitekniologiaa.

Tässä tutkimusraportissa tarkastellaan, miten maakunnat ovat ottaneet käyttöön teknologisia ratkaisuja kotihoidon asiakkaiden turvallisuuden, omatoimisuuden ja hyvinvoinnin tukemiseksi vuonna 2018. Selvitys on osa I&O-kärkihankkeen loppuvaiheen arviointia. Kotihoidolla tarkoitetaan toimintayksiköitä, joissa tarjotaan kotisairaanhoidoa, kotipalvelua tai kotihoitoa.

Teknologia turvallisen arjen mahdollistajana

Yhä huonokuntoisemmat ja apua tarvitsevat iäkkäät asuvat kotonaan. Myös yksinasuvien iäkkäiden määrä kasvaa. Teknologian avulla voidaan lisätä iäkkäiden ja myös omaisten turvallisuutta sekä turvallisuuden tunnetta. Kotiin asennettujen liiketunnistimien ja kulunseurantajärjestelmien avulla pystytään seuraamaan iäkkään toimintoja, kuten liikkumista tai esimerkiksi lieden käyttämistä. Seurannassa ilmenevät poikkeamat järjestelmä hälyttää automaattisesti sovitulle vastaanottajataholle, kuten omaiselle, sosiaali- ja terveysalan ammattilaiselle tai turvapalveluyritykselle, ja tilanne voidaan käydä varmistamassa. Uhkaavasta tulipalosta hälytys voi lähteä automaattisesti suoraan pelastuslaitokselle, jolloin tilanteeseen pystytään reagoimaan nopeasti. (Käkäte-projekti 2010–2014.) Tämä on tärkeää erityisesti liikuntarajoitteisten tai muistisairaiden henkilöiden kohdalla, jotka eivät ehkä itse kykene tai osaa poistua asunnosta. Omaisilla voi olla myös huoli ulkona liikkuvasta muistisairaasta läheisestään. Silloin GPS-paikannin voi tuoda helpotusta kummankin elämään. Vanhuspalvelujen tila -tutkimuksen mukaan kulunseuranta/-valvontalaitteet ja ovivahdit ovat vakiintunut käytäntö turvallisuutta lisäävänä teknologiana jo suurimmassa osassa maakuntia (Kuvio 1.), parhaiten Kainuussa, Etelä-Pohjanmaalla ja Etelä-Savossa.

Maakunnista Keski-Pohjanmaalla, Pohjanmaalla ja Satakunnassa sitä vastoin kulunseurantaa on vähän. Uusimpia, turvallisuutta parantavia teknologioita on myös lähdetty käyttämään ja GPS-paikantimia sekä sähköisiä ovenavaajia on koko maassa käytössä jo 50 prosentilla. Eri maakunnissa näiden käyttö on kuitenkin vaihtelevaa. Eniten GPS-paikantimet ja sähköiset ovenavaajat ovat käytössä Päijät-Hämeessä ja Etelä-Karjalassa (71–85 %). Liiketunnistimia, joista lähtee hälytys kodin ulkopuolelle, on sitä vastoin käytössä koko maassa vasta 27 prosentilla. Pohjois-Savo on liiketunnistimien käytössä muita edellä, heillä jopa 52 prosentilla liiketunnistimet ovat käytössä.

Kuvio 1. Turvallisuutta lisäävien teknologioiden kuten kulunseurannan, GPS-paikantimien, liiketunnistimien ja sähköisen ovenavaajan käyttö maakunnissa, prosenttiosuus kotihoidon asiakkaista vuonna 2018.

Palohälytyksestä yhteys kodin ulkopuolella ei ole vielä yleistä. Koko maassa tällainen palohälytyksestä lähtevä yhteys kodin ulkopuolelle on käytössä vasta 41 prosentilla (Kuvio2.). Parhaiten paloturvallisuuteen ovat kiinnittäneet huomiota Kymenlaakso, Kainuu, Etelä-Pohjanmaa, Pohjois-Karjala ja Pirkanmaa. Näissä maakunnissa yli 65 prosentilla on kotihoidon asiakkailla järjestelmä, joka palon sattuessa hälyttää kodin ulkopuolella. Kanta-Hämeessä ja Pohjanmaalla on vasta havahduttu paloturvallisuuden parantamiseen.

Näin tutkimus tehtiin

THL selvitti vanhuspalvelujen tilaa ensimmäisen kerran 2013 ennen kuin Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (28.12.2012/980) tuli voimaan.

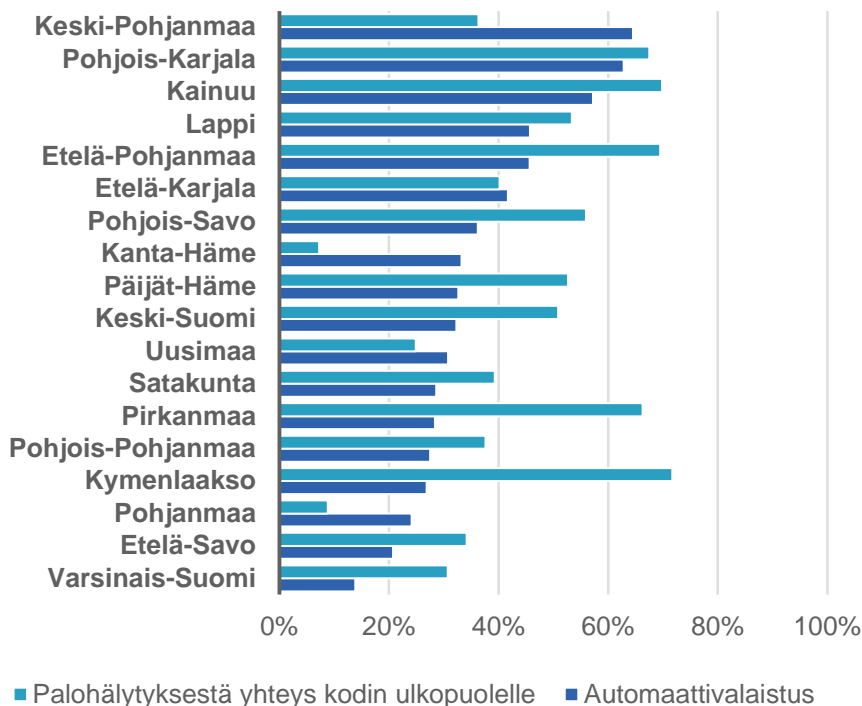
Vanhuspalvelujen tila - tutkimukseen liittyviä kyselyitä on toteutettu vuodesta 2014 lähtien joka toinen vuosi. Tiedonkeruuseen kuuluu kysely kunnille sekä kyselyt ympärivuorokautisille ja kotihoidon toimintayksiköille.

Vuonna 2018 kotihoidon kyselyyn vastasi 865 yksikköä ja kysely kattaa 71 prosenttia säännöllisen kotihoidon asiakkaista. Kyselyssä eivät ole mukana yhden hengen yritykset.

Ympärivuorokautisia toimintayksiköitä vastasi vuoden 2018 kyselyyn 1910 yksikköä. Kysely kattaa 95 prosenttia kaikista ympärivuorokautisen hoidon pitkäaikaisista asiakkaista.

Kotihoidon toimintayksiköiltä seurattiin toukokuussa 2018 yhden viikon ajan asiakasmääriä ja asiakaskäyntien määriä sekä henkilöstön määrää ja työtuntimäärää.

Myös kodin automaattinen valaistus yhtenä asiakkaan turvallisuutta parantavana menetelmänä on vasta vähän käytössä, koko maassa 32 prosentilla. Automaattinen kodin valaistus on otettu parhaiten, yli 60 prosentilla, käyttöön Keski-Pohjanmaalla ja Pohjois-Karjalassa.

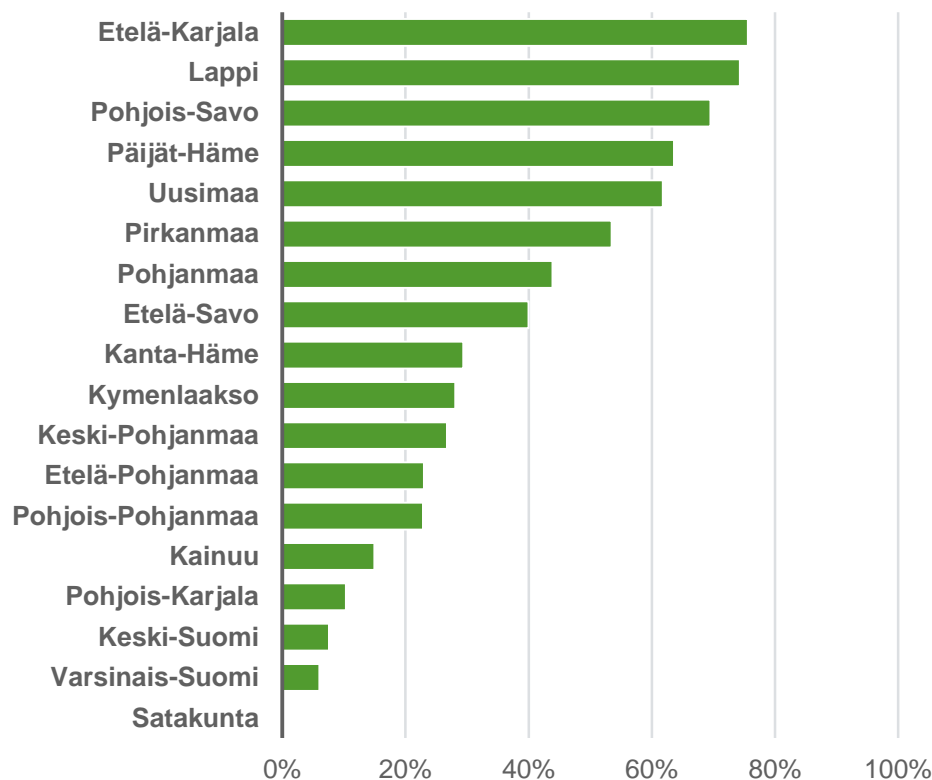
Kuvio 2. Palohälytys kodin ulkopuolelle ja kodin automaattivalaistus kotihoidon asiakkaiden turvallisuutta lisäävinä teknologioina käytössä maakunnittain, prosenttiosuus kotihoidon asiakkaista vuonna 2018.

Teknologia tukee iäkkään omatoimisuutta ja lisää hyvinvointia

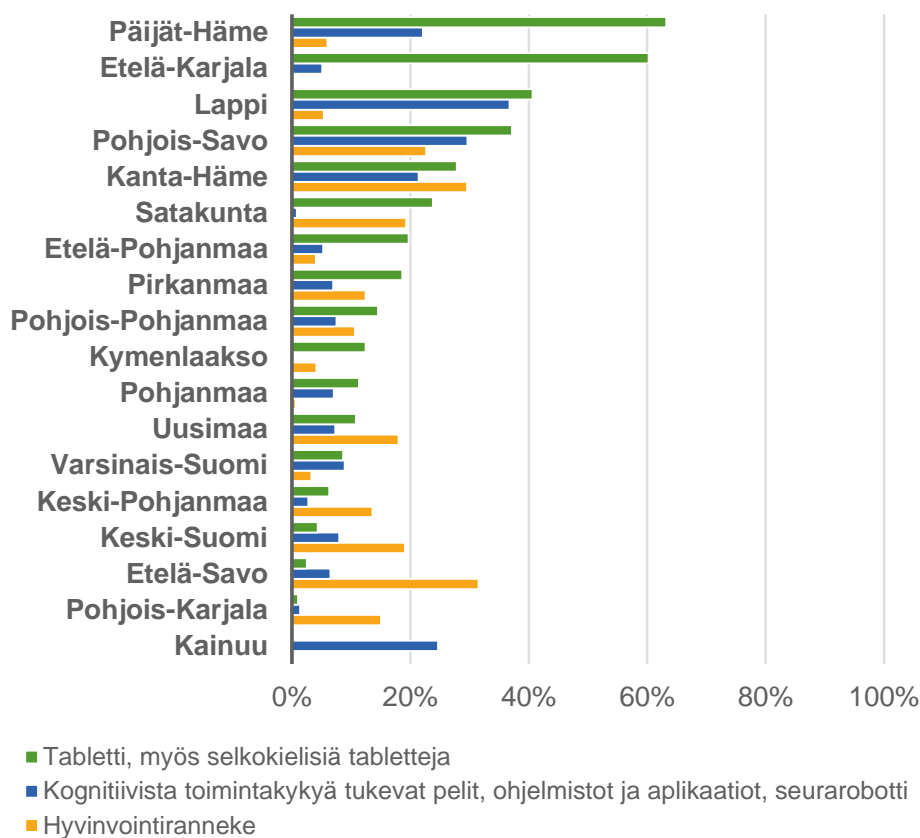
Teknologian kehitys on viime vuosina tuonut uusia mahdollisuuksia tukea iäkkäiden itsenäistä suoriutumista ja lisätä hyvinvointia. Teknologisia ratkaisuja voivat olla muun muassa videopuheluyhteydet, hyvinvointi-TV:t sekä monenlaiset arkielämää ja liikkumista helpottavat ratkaisut. Kuvapuhelu antaa uudenlaisia mahdollisuuksia yhteydenpitoon ja viestintään läheisten ja työntekijöiden kanssa. (Käkäte-projekti 2010–2014.) Myös monenlaiseen ryhmätoimintaan, kuten jumpparyhmiin, voi yhteyksien avulla osallistua. Etäkotihoito voi parantaa palveluiden saatavuutta, varsinkin syrjäseudulla, joissa välimatkat palveluiden piiriin saattavat olla hyvinkin pitkät.

Asiakkaan omatoimisuutta lisäävänä teknologiana on etä- ja/tai virtuaalihoitoon ottanut koko maassa käyttöön 41 prosenttia. Etä- ja/tai virtuaalihoitoa voi antaa tietokoneen, tabletin tai puhelimen välityksellä (Kuvio 3.). Edistyneimpiä etä- ja virtuaalihoitoon käyttöönotossa ovat Etelä-Karjala, Lappi, Pohjois-Savo, Päijät-Häme ja Uusimaa. Satakunnassa etä- ja/tai virtuaalihoitoa ei ole vielä lainkaan kokeiltu.

Muiden omatoimisuutta lisäävien teknologisten ratkaisujen kuten hyvinvointirannekkeen, tablettien ja kognitiivista toimintakykyä tukevien pelien sekä seurarobotin käyttö on maakunnissa vielä vähäistä (Kuvio 4.) ja maakuntien välillä on suuria eroja niiden käytössä. Maakunnista Päijät-Hämeessä ja Etelä-Karjalassa tablettien käyttö on jo yli 60 prosenttia. Kognitiivista toimintakykyä tukevia pelejä taas on parhaiten otettu käyttöön Lapissa ja Pohjois-Savossa. Hyvinvointirannekkeita ovat ottaneet eniten käyttöön Etelä-Savo ja Kanta-Häme.

Kuvio 3. Omatoimisuutta lisäävän teknologian, etä-/virtuaalihoidon tietokoneen, tabletin tai puhelimen, käyttö maakunnissa, prosenttiosuus kotihoidon asiakkaista vuonna 2018.

Kuvio 4. Muiden omatoimisuutta lisäävien teknologioiden, hyvinvointirannekkeen, tablettien ja kognitiivista toimintakykyä tukevien pelien sekä seurabotin käyttö maakunnissa, prosenttiosuus kotihoidon asiakkaista vuonna 2018.

POHDINTAA

Teknologia on jo osa ikäihmisten arkea ja kotihoidon toimintaa, ja oletettavaa on, että sen merkitys vain vahvistuu tulevaisuudessa. Teknologian avulla pyritään paitsi ohjaamaan työntekijöiden toimintaa ja vapauttamaan välitöntä työaika kotihoidon asiakkaille, myös parantamaan iäkkäiden kotona asumisen mahdollisuuksia.

Teknologian kehitys on ollut nopeaa. Järjestelmät ovat kehittyneet monipuolisemmiksi ja muunneltavimmiksi. Automaattisesti hälyttävät turvalaitteet ovat usein tarpeellisia ja välttämättömiä, sillä kotihoidon asiakkaat ovat entistä huonokuntoisempia ja paljon apua tarvitsevia, ja myös muistisairaudet lisääntyvät asiakaskunnassa. Kaatumiset ja muut kotitapaturmat sekä tulipalot ovat iäkkäiden yleisiä turvallisuusriskejä, joihin tulee varautua ja joihin pitää saada apua viiveettä. (Käkäte-projekti 2010–2014.) Vanhuspalvelujen tila - tutkimuksen mukaan kulunseuranta/-valvonta-laitteet ja ovivahdit ovat jo vakiintunut käytäntö monessa maakunnassa. Osa maakunnista on ottanut käyttöönsä myös liiketunnistimia ja palohälyttimiä, joista lähtee automaattisesti hälytys kodin ulkopuolelle, esimerkiksi pelastuslaitokselle. Nämä käytännöt eivät ole kuitenkaan vielä valtakunnallisesti yleisiä, ja osa maakunnista on vasta havahtunut turvallisuusasioiden parantamiseen. Turvallisen asuinympäristön merkitys korostuu toimintakyvyn heikentyessä ja siihen tulee panostaa nykyistä enemmän. Turvateknologian hyödyntäminen on tähän hyvä keino.

Teknologia voi helpottaa iäkkään osallisuutta ja liikkumista, mutta myös tuoda huolettomuutta ja turvaa liikkumiseen. Automaattiset ovenavaajat auttavat, jos ulko-ovien avaaminen on hankalaa liikuntarajoitteisuuden tai raskaan oven takia. Näin edistetään asiointia kodin ulkopuolella. GPS -paikannuslaitteiden avulla voidaan tukea muistisairaana kulkemista asuinympäristössä ja helpottaa omaisten huolta, kun laitteen avulla voidaan seurata liikkumista tai tarvittaessa paikantaa sijainti. (Käkäte-projekti 2010–2014.) Koko maassa on jo 50 prosentilla maakunnista käytössä GPS-paikantimia ja sähköisiä ovenavaajia. Eniten näitä on käytössä Päijät-Hämeessä ja Etelä-Karjalassa, Kainuussa ei vielä yhtään.

Yhä älykkäämmäksi kehittyvä teknologia herättää myös huolta ihmisten ja koneiden rooleista, yksityisyydestä ja tietoturvasta. Kuinka paljon voimme valvoa ja seurata ihmisten toimintaa ja liikkumista? Lainsäädäntö turvaa jokaiselle oikeuden elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ihmisen täytyy itse antaa lupa siihen, että hänet saa esimerkiksi paikantaa. (Suomen perustuslaki, Laki asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.) On tärkeää käydä ikäihmisten kanssa ennakolta keskusteluja siitä, miten haluaa tulla kohdeltavaksi silloin, kun ei enää itse pysty päättämään asioistaan esimerkiksi muistisairauden takia. Haluaako silloin ottaa paikannuslaitteen käyttöön ja liikkua lähiympäristössä ilman eksymisen riskiä vai pysytellä kotona tai ehkäpä muuttaa ympärivuorokautiseen hoivaan. Teknologia voi loukata henkilön yksityisyyttä, mutta myös mahdollistaa oma näköisen elämän.

Suuri osa iäkkäistä on halukkaita käyttämään teknologisia laitteita, kuten tietokonetta (Käkäte-projekti 2010–2014). Hyvinvointitekniologiaa on hyödynnetty yhtenä keinona ikäihmisten osallisuuden ja hyvinvoinnin lisäämisessä sekä yksinäisyyden lieventämisessä. Se tarjoaa uudenlaisia välineitä ylläpitää

kontakteja omaisiin ja työntekijöihin sekä verkostoitua muiden kanssa.

Teknologia on monessa tapauksessa hyvä apuväline, mutta se ei korvaa ihmis-kontaktien merkitystä. Iäkkäiden ongelmat saattavat olla niin moninaisia, että pelkkä robotti, kuvapuhelin tai virtuaalikotihoito ei yksin riitä. Ratkaisut teknologian käytöstä ikäihmisten arjen tukena pitää räätälöidä yksilöllisesti. Oma-toimisuutta lisäävien teknologisten ratkaisujen, kuten hyvinvointirannekkeiden, tablettien ja kognitiivista toimintakykyä tukevien pelien ja seurantarobottien käyttö on maakunnissa vielä vähäistä. Myös erot maakuntien välillä ovat suuret. Näyttää siltä, että paljon on vielä mahdollisuuksia käyttämättä.

KIRJALLISUUTTA

[Käyttäjälle kätevä teknologia, KÄKÄTE-projekti 2010–2014](#)

[Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–2019. Sosiaali- ja terveysministeriö, Julkaisuja 2017:6, Helsinki 2017](#)

[Suomen Perustuslaki](#)

[Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista](#)

[Vanhuspalvelujen tila - tutkimuksen sivusto](#)

<https://stm.fi/koti-ja-omaishoito/rahoitettavat-hankkeet>

<https://www.ikateknologiakeskus.fi/etusivu/>

Tärkeä teknologian käyttöön liittyvä keskustelun aihe on myös se, kenen tai keiden tulisi osallistua kotihoidon asiakkaiden teknologian käytöstä aiheutuviin kustannuksiin. Osa kotona asumista tukevasta teknologiasta kuuluu kotihoiton piiriin ja kunta osallistuu sen kustannuksiin. Myös ikäihmiset itse ovat valmiita maksamaan teknologiasta kuten turvallisuuteen, ruokaan ja viihtymiseen liittyvistä palveluista. (Käkäte-projekti 2010–2014.) Usein teknologisia laitteita myyvät ja kehittävät yritykset antavat käyttäjille erilaisia laitteita velotuksetta käyttöön ja testattavaksi kehittämishankkeiden ajaksi. Hankkeen päätyttyä käyttäjä joutuu yleensä itse maksamaan laitteen ja sen ylläpidon, jos haluaa sitä jatkossa käyttä. Teknologiaa kehitettäessä ja käyttöönotettaessa täytyy huomioida se, miten laitteiden hankkimisesta ja ylläpidosta aiheutuvat kustannukset katetaan, jotta kaikilla ikäihmisillä varallisuudesta riippumatta olisi mahdollisuus käyttää tarpeitansa tukevia teknologisia ratkaisuja. Tärkeää on myös muistaa, että mikään tekninen järjestelmä ei aina toimi täydellisesti. On varauduttava siihen, miten toimitaan tilanteissa, joissa laite ei toimi tai ilmenee muita toimintahäiriöitä. Teknologiaa kehitettäessä on myös pidettävä huolta niin ikäihmisten kuin henkilöstönkin osaamisesta. Oleellista on, että teknologiaa kehitetään ja testataan yhdessä ikäihmisten kanssa.

Yhteiskunta odottaa teknologian yhä enemmän tukevan ikäihmisten elämää ja arjessa selviytymistä sekä tukevan työntekijöiden toimintaa. Laadun ajatellaan myös parantuvan automaation myötä. Erilaista teknologiaa ja siihen liittyviä palveluja kehitetään ahkerasti ja runsaasti. Usko teknologian mahdollisuuksiin on vahva. Virtuaaliset kotikäynnit voivat parantaa palveluiden saatavuutta syrjäseudulla ja tuoda kustannussäästöjä. Hyvinvointi-TV:t ja muut kuvayhteydet voivat vähentää ikäihmisten yksinäisyyttä ja lisätä osallisuutta. Ja vaikka robotit eivät ole vielä todellisuutta, tulevaisuudessa robottien uskotaan vapauttavan työntekijän aikaa rutiinitehtävistä välittömään hoivatyöhön ja arvokkaaseen vuorovaikutukseen ikäihmisten kanssa. Robotit eivät kuitenkaan korvaa inhimillistä hoivaa, vaan tukevat sitä ja luovat uusia mahdollisuuksia. Aika näyttää, mihin kaikkeen teknologia vielä pystyy.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
PI 30 (Mannerheimintie 166)
00271 Helsinki
Puhelin: 029 524 6000

ISBN 978-952-343-252-9 (verkko)
ISSN 2323-5179

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-252-9>

www.thl.fi/ikääntyminen

Tämän julkaisun viite: Hammar T., Mielikäinen L., Alastalo H. Teknologia tukee kotihoidon asiakkaan omatoimisuutta ja turvallisuutta – eroja käyttöönotossa maakuntien välillä. Tutkimuksesta tiiviisti 44, joulukuu 2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.